DOI :https://doi.org/10.5281/zenodo.15253242

ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣ : କବି ହରିହର ମିଶ୍ର

ପ୍ରାଚୀପ୍ରଭା ସାଏନ୍ତ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର :

'ଅଧ୍ୟାତ୍ମ' ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ମେରୁଦଣ୍ଡ। ଏହି ଚେତନାକୁ ଆଧାର କରି ଆଦ୍ୟରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଅନେକ କାବ୍ୟସୌଧ ନିର୍ମିତ। ନାନା ବାଗରେ ନାନା ଢ଼ଙ୍ଗରେ ପ୍ରାଚୀନରୁ ଆଧୁନିକ କବିଙ୍କ କବିତାରେ ଏହି ଚେତନା ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ। ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧରେ କବି ହରିହର ମିଶ୍ରଙ୍କ କବିତାରେ କିଭଳି ଏହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନାର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି ତାହା ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଛି। କବିଙ୍କ କବିତାର ଉପାଦାନ ହେଉଛି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର, ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର, ସିଂହଦ୍ୱାର, ଚକା ଆଖି, ନୀଳଚକ୍ର, ଆନନ୍ଦ ବଜାର, ଅନ୍ଧାର, ଆଲୋକ, ସମୁଦ୍ର, ବଡଦାଣ୍ଡ, ନୀଳଚକ୍ର; ଯାହା ଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା କୈନ୍ଦ୍ରିକ। ଏହି ଉପାଦାନକୁ ଆଧାରକରି କବିଙ୍କ ଚେତନା ହୋଇଛି ଆଧାତ୍ମାନ୍ୱେଷୀ। କବିଙ୍କ ଉତ୍ତରିତ ଚେତନାର ପରିପ୍ରକାଶର କାବ୍ୟ ରୂପକୁ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ :

ଆଧାତ୍ମିକ ଚେତନା, ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣ, ଆତ୍ମଦର୍ଶନ, ଦିବ୍ୟ ଚେତନା, ଦିବ୍ୟାଲୋକ, ଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା, ମହାଭାବ, ମହାଶୂନ୍ୟ, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା, ହରିହରଙ୍କ କବିତା।

ବିଷୟବସ୍ତୁ ଆଲୋଚନା:

"ଜୀବନ ଜାରିରହୁ
ଭାସିଯାଉଥିବା ଦାରୁରେ
ସର୍ପ ଓ ଅସହାୟ ମଣିଷ
ଭାସୁଥାଉ ପ୍ରଳୟରେ
ନିଃଶ୍ୱାସ ପାଇଁ ଜାଗା ଖଣ୍ଡିକରେ।"(ସଂଧି ସାମୟିକ)

ସବୁ ପ୍ରତିକୂଳତା ଭିତରେ ଅନୁକୂଳତା ଓ ସବୁ ନିରାଶ ଭିତରେ ଆଶାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ଜୀବନ ଓ ଜଗତ ସହିତ ସନ୍ଧିକରି ଆତ୍ମିକତାର ଖିଅ ଖୋଜୁଥିବା କବି ହେଉଛନ୍ତି 'ହରିହର ମିଶ୍ର'। ଯାହାଙ୍କ ଚେତନା ଶୂନ୍ୟରୁ ମହାଶୂନ୍ୟ ତଥା ଅନ୍ଧାରରୁ ଆଲୋକ ଆଡ଼କୁ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ। ଉଚ୍ଚାରିତ ବେଦରୁ ହୃଦୟର ଅନୁଚ୍ଚାରିତ ଶୂନ୍ୟତାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଥିବା କବି ହେଉଛନ୍ତି ହରିହର ମିଶ୍ର। ଏହି କ୍ରମରେ ଯାହାଙ୍କ ଲେଖନୀ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଭଣ୍ଡାରକୁ ଭେଟି ଦେଇଛି 'ଶଙ୍ଖନାଭି'(୧୯୭୩), 'ଅକ୍ଷମ ଦେବତା'(୧୯୭୮), 'ସୂକ୍ତ ଶତକ'(୧୯୭୮), 'ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ'(୧୯୮୧), 'ଲାଲ କଢ଼ର ତପସ୍ୟା'(୧୯୮୨), 'ଚାହାଁଣି ମଣ୍ଡପ'(୧୯୮୭), 'ସ୍ୱପ୍ନ ବିନିମୟ' (୧୯୯୬), 'ଭିତିରି ଚନ୍ଦନ'(୧୯୯୬), 'ଶବ୍ଦ ଏକା ଏକା' (୧୯୯୫), 'ତର୍ପଣ ଶିଳା'(୧୯୯୫), 'ଅଣଅକ୍ଷର' (୧୯୯୮), 'ସଂଧ୍ୟାଦର୍ଶନ'(୧୯୯୮), 'ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ'(୧୯୯୮),

ଯୋଗାଯୋଗ :
ପ୍ରାଚୀପ୍ରଭା ସାଏନ୍ତ, ଅଧ୍ୟାପିକା,
ପର୍ଜଙ୍ଗ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ପର୍ଜଙ୍ଗ, ଢେଙ୍କାନାଳ
Email : prachisaint@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-2711-0223

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୩.୧୧.୨୦୨୪	୧୦.୦୧.୨୦୨୫	୨୫.୦୨.୨୦୨୫	୧.୦୩.୨୦୨୫

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ସାଏନ୍ତ, ପ୍ରାଚୀପ୍ରଭା ; ୨୦୨୫। ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣ : କବି ହରିହର ମିଶ୍ର। ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ। ଭାଗ :୧୦, ସଂଖ୍ୟା : ୦; ପୃଷ୍ଠା :୩୫-୩୯।

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ
Quick Response Code:
Available online at :
https://pracheenews.com/
DOI:
https://doi.org/10.5281/zenodo.15253242
Article No - BPP00276

'ଅର୍ଦ୍ଧମାନବୀ'(୨୦୦୩), 'ଅନେକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ'(୨୦୦୪), 'ପାହାଡର ଡେଣା'(୨୦୦୫), 'ନେତ୍ରୋତ୍ସବ'(୨୦୦୭), 'ଧୂଳିମାଟିର ସ୍ୱର୍ଗ'(୨୦୦୮) 'ଶୟନ ପ୍ରତିମା'(୨୦୦୮), 'ଦିବ୍ୟ ଅସନ୍ତୋଷ'(୨୦୦୯), 'ଅନ୍ଧାର ଦେବତା'(୨୦୨୪) ଆଦି ବତିଶ ଗୋଟି କବିତା ସଙ୍କଳନ। କବିଙ୍କ କବିତାର ଉପାଦାନ ହେଉଛି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର, ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର, ସିଂହଦ୍ୱାର, ଚକା ଆଖି, ନୀଳଚକ୍ର, ଆନନ୍ଦ ବଜାର, ଅନ୍ଧାର, ଆଲୋକ, ସମୁଦ୍ର, ବଡଦାଣ୍ଡ, ନୀଳଚକ୍ର; ଯାହା ଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା କୈନ୍ଦ୍ରିକ। କବିଙ୍କ କବିସତ୍ତା କେବେ ଜିଜ୍ଞାସାରେ, କେବେ ଭକ୍ତି ଭାବରେ ଓ କେବେ ବୈରାଗ୍ୟରେ ହୋଇ ଉଠିଛି ଆତ୍ମାନ୍ୱେଷୀ। ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ହସ-କାନ୍ଦ, ଦୁଃଖ-ସୁଖର ଲହୁ ଲୁହର ଜୀବନ ଯେମିତି ଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା ସହ ଏକାକାର ହୋଇଯାଇଛି। କବିଙ୍କ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟଜଗତରେ ଏହି ଅଧ୍ୟାତ୍ମନିଷ୍ଠା ଓ ସମର୍ପିତ ସତ୍ତାକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଇପାରେ।

କବିଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶୀ। ତେଣୁ ତା ପରିପାର୍ଶ୍ୱରେ ଘଟି ଯାଉଥିବା ଅନେକ ସାଧାରଣ ଘଟଣା ତା ପାଇଁ ପାଲଟେ ଅସାଧାରଣ। ଜିଜ୍ଞାସାବୋଧରେ କବିସତ୍ତା ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତି ମାଟିକୁ, ଆକାଶକୁ, ଶୂନ୍ୟକୁ। ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ସର୍ବଦା ଚେଷ୍ଟିତ କବିସତ୍ତା ପୁନଶ୍ଚ ଫେରନ୍ତି ନିଜ ଅନ୍ତର୍ଚେତନା ନିକଟକୁ ସେଠାରେ ସେ ଦେଖନ୍ତି ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଆକାଶକୁ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ। ତେଣୁ ସେ କରିଥାନ୍ତି ଶୂନ୍ୟବନ୍ଦନା। ସେ ହୋଇଥାନ୍ତି ଅଧ୍ୟାତ୍ମାନ୍ୱେଷୀ। ଏହିପରି ଜଣେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମାନ୍ୱେଷୀ ତଥା ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶୀ କବି ହେଉଛନ୍ତି ହରିହର ମିଶ୍ର। ଯାହାଙ୍କ କାବ୍ୟିକ ଚେତନା ଅନେକ ଜିଜ୍ଞାସାବୋଧ ଦେଇ ଖୋଜୁଥାଏ ଅନେକ ମୌଳିକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର। କବିସତ୍ତା ତେଣୁ 'ଶଙ୍ଖନାଭି' କବିତାରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି-

"କହ ଆଗୋ ଗୋଟିପୁଅ / କିଭଳି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଲି ଶ୍ରାବଣରୁ କହ
ବର୍ଷାରୁ, ଡୋର ସବୁ ବାନ୍ଧି ପାରିଲାନି
ସେ ସବୁ ଅଡୁଆ ସୂତା ଯଦିଓ ମୁଁ ଆଜିବି ଫିଟାଏ
କେମିତି ଅଲଗା ହେଲି ସମୁଦ୍ରରୁ ପୃଥିବୀ ଓ / ଜଳସ୍ଥଳୁ
ଆକାଶ ପରାଏ।" (ପୃ. ୩୮)

ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପରେ ବି ମଣିଷ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରେ ମନଦ୍ୱାରା ଏସବୁ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପାଇବା କଠିନ। ସେ ଉପଲବ୍ଧି କରେ ତା' ସତ୍ତାର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଏପରି ଏକ ଚେତନା ଅଛି, ଯେଉଁଠି ରହିଛି ସବୁ ଜିଜ୍ଞାସାର ଉତ୍ତର। ସେ ଅନ୍ତର୍ମନ ଦେଇ ସମଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ଦେଖିଥାଏ। ସେ ଉପଲବ୍ଧି କରେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ, ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କିତ। ସବୁ ଜଡତା ଭିତରେ ଏକ ଶକ୍ତି ପ୍ରବାହିତ। ସେହି ଶକ୍ତି ଜଡ଼କୁ ପରିଣତ କରେ ଜୀବନରେ। ଏହି ଜୀବନୀ ଶକ୍ତିକୁ ଆତ୍ମା ଭାବରେ ନାମିତ କରି ଓ ଆତ୍ମାର ମୂଳ ଉତ୍ସ 'ବ୍ରହ୍ମ' ତଥା ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ଖୋଜିଛନ୍ତି ପ୍ରାଚୀନ ମୁନିଋଷି। କବି ହରିହର ମିଶ୍ରଙ୍କ କବିସତ୍ତା ସେହିପରି ଲୌକିକରୁ ଅଲୌକିକ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛି। ଏହି ଚେତନାକୁ 'କେଉଁଠି ରହେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟୋତି' କବିତାରେ କବି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି –

"ଶୂନ୍ୟରେ ଘେରା ରଶ୍ମିଜାଲ / ଝୁଲାଏ ମାଟି କଳେବର
ମାଟିରୁ ଖସେ ମୁଁ ଶୂନ୍ୟରେ / ଓଲଟ ପାରା ଭଳି ଉଡ଼େ
ଏ କେଉଁ ବିପଦ କହ ତ / ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କାହାକୁ ବିଦିତ
କେଉଁଠି ଘୁରେ ଏ ପୃଥିବୀ / କେଉଁଠି ରହେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟୋତି?"

(ପୃ. ୧୮୫)

ସମଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଅନେକ ରହସ୍ୟ ଘେରା। ଯେତେ ଯେତେ ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣ ଘଟେ, ସେତେ ସେତେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତାର ଆଭାସ ପରିପ୍ରକାଶ ହୁଏ। ସେହି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତାକୁ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ, ନିଜ ଭିତରେ ଥିବା ଅନନ୍ତ ଆକାଶକୁ ଜାଣିବାକୁ ହେବ ବୋଲି କବିସତ୍ତା ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି। ସେହି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟୋତିର ଅନ୍ୱେଷଣରୁ କବିସତ୍ତା ହୋଇଛନ୍ତି ଆତ୍ମାନ୍ୱେଷୀ। ସେହି 'ଆତ୍ମ' ସତ୍ତାକୁ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କଠାରେ ଦେଖିଛନ୍ତି। ସେହି ଆତ୍ମଦର୍ଶନ ପାଲଟିଛି କବିଙ୍କ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା। ସେହି ବିରାଟ ବୃକ୍ଷର ବୀଜ ରୂପକୁ ଅନ୍ତର୍ଚେତନାରେ ଆବିଷ୍କାର କରିଛନ୍ତି କବିସତ୍ତା। ସେହି 'ଏକ୍'କୁ ଜାଣି ଦେଲେ ସମଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ଜାଣି ହେବ। ତେଣୁ ସେହି ଉପନିଷଦୀୟ 'ତତ୍ତ୍ୱମସି', 'ଏକଂ ସଦ୍‌ବିପ୍ରା ବହୁଧା ବଦନ୍ତି'ର ପ୍ରଭାବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ କବି ମିଶ୍ରଙ୍କ କବିତାରେ। 'ନବଗୁଞ୍ଜର' କବିତାରେ ତେଣୁ କବି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି –

"ମୁଁ ସେଇ ଚେତନା
ଯିଏ ଯୋଡ଼ିପାରେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାମତେ
ଯାହାସବୁ ଇତସ୍ତତଃ ରହିଥାଏ ବସ୍ତୁରୂପେ
ଅଥଚ ମୁଁ କୋଉଠି ନଥାଏ।"(ପୃ. ୩୮୫)

ସେହି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟୋତିର ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁ କରୁ କବିସତ୍ତା ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି ସବୁକିଛି ଶୂନ୍ୟମୟ। ସେହି ଶୂନ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟି ଓ ଶୂନ୍ୟର ହିଁ ବିଲୟ। ସମଗ୍ର ସୃଷ୍ଟିରେ ସେହି ଏକ ଦିବ୍ୟଚେତନା ବିଚ୍ଛୁରିତ। ସେହି ଚେତନା ଏକ ସୂତ୍ରରେ ସବୁକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିଛି। ଏହି ଏକତ୍ୱବୋଧ ହିଁ କରିଛି କବିଙ୍କୁ ପରମ ସତ୍ତାଙ୍କ ନିକଟତର। ସେ ହୋଇଛନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସୀ। ତେଣୁ ଜ୍ଞାନ ଉପଲବ୍ଧି ପାଇଁ କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରସରି ଯାଇଛି ବେଦ – ଉପନିଷଦର ଆତ୍ମଦର୍ଶନବୋଧ ଆଡ଼କୁ। ସେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି ସେହି ଶୂନ୍ୟ ହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆକାରରେ ବିରାଜିତ। ତେଣୁ ସେ ଶୂନ୍ୟର ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି "ଶୂନ୍ୟରେ, ହିଁ ସ୍ଥିତି ମୋର / ଶୂନ୍ୟରେ ହିଁ ଠୁଳ ସବୁ / ଶୂନ୍ୟ ମୋର ନାମ ପରିଚୟ / ଶୂନ୍ୟ ମୋ ରକ୍ତ କୋଷ

/ ଜିନ୍ସ ଓ ନିଉକ୍ଲିୟସ / ଥଳହୀନ ସମ୍ଭାବନା / ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରୋନ୍ ପ୍ରୋଟନରୁ ଶକ୍ତି ଓ ପ୍ରବାହ / ଆତ୍ମ ପ୍ରସାରିତ ଯେତେ ମୋର ପୁରୁଷାକାର / କରେ ମତେ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ସର୍ବ ଶକ୍ତିମାନ।" (ଅଣ ଅକ୍ଷର)

ସମଗ୍ର ସୃଷ୍ଟିର ସଂରଚନାରେ ଅଭିଭୂତ କବିସତ୍ତା ସେହି ପରମ ସତ୍ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ପି ଦେଇଛନ୍ତି। ନିଜ ଭିତରର ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପାଖରେ ନତମସ୍ତକ ହୋଇଛନ୍ତି ସେ। ସେହି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଅନ୍ତର୍ଶୁଦ୍ଧି ଆବଶ୍ୟକ। ତେଣୁ 'ଅଣଅକ୍ଷର' କବିତା ସଂକଳନର ମୁଖବନ୍ଧରେ କବି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି – "ମୁହଁରେ ଦାଗକୁ ନ ଲିଭାଇ ଦର୍ପଣକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ – ଅସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ଯିବନି। ଓଡ଼ିଆ ଶବରୁଣୀ ତା' ମୁହଁ ଦେଖୁଥିଲା ଝରଣାର ଦର୍ପଣରେ। ସେଇଥିରେ ହେଉଥିଲା ତା'ର ଆତ୍ମପ୍ରୀତି – ମୁଁ ଯାହା ଚାହେଁ ସେଇ ଏଇ।"

ସବୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସବୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଗଲେ ହିଁ ଈଶ୍ୱରପ୍ରାପ୍ତି ସମ୍ଭବ। ସେଥିପାଇଁ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ପଡ଼େ। ସମର୍ପିତ ଚେତନାଟିଏ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଦେଉଳରୁ ମନମନ୍ଦିରକୁ ଆଣିପାରେ। ତା ପାଇଁ ଦୃଶ୍ୟ-ଅଦୃଶ୍ୟ, ଆଲୋକ-ଅନ୍ଧକାର, ସବୁ ହିଁ ଏକାକାର ହୋଇଯାଏ। ସେହି ଶୂନ୍ୟତାରେ ମିଶିଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରେ। 'ଥଣ୍ଡା ପବନରେ' କବିତାରେ କବି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି – "ଏଇ ଦେଖ ତ ... / ଥରେ ସବୁ ସମର୍ପି ଦେଲା ପରେ / ଆଉ ଥିଲି କେଉଁଠି ମୁଁ ନିଜେ / ଆଉ ଥିଲା କ'ଣ ମୋର / ଅଥଚ ସବୁଠି ଥିଲି ବୋଲି / କହିବାକୁ, ଭାବିବାକୁ / କି ବାସନା ଜାଗୁଛି ମୋହର।" (ପୃ. ୨୧୦) ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣରେ, କବିସତ୍ତା ସର୍ବତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି। ପଞ୍ଚଭୂତରେ ଗଢ଼ା ପ୍ରକୃତି ଓ ଶରୀର। ପଞ୍ଚଭୂତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି। ତେଣୁ କବିସ । ସେହି ପରମ ସତ୍ତାଙ୍କୁ ସର୍ବତ୍ର ଉପଲବ୍ଧି କରି ତା'ଙ୍କ ଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ଲୋଡ଼ିଛନ୍ତି।

କବି ହରିହରଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ କ୍ଷେତ୍ର ପୁରୀ ହୋଇଥିବାରୁ, କବିଙ୍କ ଚେତନାରେ ସେହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାର ଆଭା ତାଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ-ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ। ତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ଜୀଜ୍ଞାସା, ସମସ୍ତ ଆବେଗ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ। ତେଣୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା ପାଲଟିଛି କବିଙ୍କ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା। ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ହସ-କାନ୍ଦ, ଲହୁ-ଲୁହ ସବୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସମର୍ପିତ। ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚିନ୍ତା ପରିଣତ ହୋଇଛି ବିଶ୍ୱାତୀତ ଚେତନାରେ। 'ଶଙ୍ଖନାଭି'ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି 'ଅନ୍ଧାର ଦେବତା' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକାଂଶ କବିତାର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ପାଲଟିଛି ସେହି ଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା। ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିବା କବିସତ୍ତା ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି; ବରଂ ଝଡ, ବନ୍ୟା ବାତ୍ୟାରେ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବାର ସାହାସ ପାଇଛନ୍ତି। ସେହି ଦିବ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶରେ ଏକ ଭିନ୍ନ ଇଲାକାର ସଂଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି ସେ। ସେହି ସ୍ପର୍ଶ ତା'ଙ୍କୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାୟିତ କରିଛି। ପ୍ରଭୁର ବଳରେ ବଳୀୟାର ହୋଇଥିବା କବିସତ୍ତାଙ୍କୁ ସବୁକିଛି ବୈକୁଣ୍ଠମୟ, ପ୍ରତୀତ ହୋଇଛି। ତେଣୁ ସେହି ମହାଭାବରେ ଲୀନ ହୋଇଥିବା କବିସତ୍ତାଙ୍କୁ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ – "ଆ ଆଲିଙ୍ଗନ କର / ଅକୁଣ୍ଠରେ ବୈକୁଣ୍ଠ ସୁଖ ନେ / ବାଉନ ଭଣ୍ଡାର ନେ / ଛପନ ପଉଟି ଦେ / ଅଣସର ବ୍ୟାଧି ନେ / ସବୁ ବେଶ, ମଇଲମ ନେ .. ଦେହ ନେ / ଦେହ ଦେ / ନବବସ୍ତ୍ର ଭଳି ତାକୁ ଢାଙ୍କିବାକୁ / ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେହ ଦେ।" (ଅକୁଣ୍ଠରେ ବୈକୁଣ୍ଠ ସୁଖ, ପୃ. ୩୧୪) ସେହି ମହାଭାବରେ ଭକ୍ତ ଓ ଭଗବାନ ଏକାକାର ହୁଅନ୍ତି। ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତର ଡେଇଁ ସେଇ ପରମ ଚେତନାରେ ବିଲୀନ ହେବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରନ୍ତି କବିସତ୍ତା। ତେଣୁ 'ସନ୍ଧ୍ୟାଦର୍ଶନ' କବିତା ସଂକଳନର ମୁଖବନ୍ଧରେ କବି ପ୍ରକାଶ କରଛନ୍ତି – "ଦେହର ବାସ୍ତବତାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ମରଣର, ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଦେହାତୀତ ଓ ଚିରନ୍ତନ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥାବୋଧ କେବଳ ଜୀବନ ବିକାଶର ଜୟଗାନ କରିବା ନୁହେଁ, ବରଂ ମାନବ ସ୍ଥିତିକୁ ଶୂନ୍ୟତାର, ମହାପ୍ରସାର ଭିତରେ ଅମରତ୍ୱର ଚେତନାରେ ପହଞ୍ଚାଇବା ହିଁ ଏହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ। ଏହି ନିତ୍ୟନୂତନ ଅମୃତଦର୍ଶନ ହିଁ 'ସନ୍ଧ୍ୟାଦର୍ଶନ'।" ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟାଦର୍ଶନକୁ ଆତ୍ମଦର୍ଶନରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ବାଟେ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି କବି।

ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେମମୟ। ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରେମ ନାହିଁ, ସେଠାରେ ଭଗବଦ୍ ପ୍ରାପ୍ତି ଆଶା କ୍ଷୀଣ। ତେଣୁ କବି ମିଶ୍ର ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ତଲ୍ଲୀନ ହୋଇ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରି କବିତାରେ ଅତି ମାର୍ମିକ ଭାବେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି। ପାର୍ଥିବ ସତ୍ତାରେ ଅପାର୍ଥିବ ସତ୍ତାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି। ତେଣୁ ଧୂଳି ମାଟିରେ, ବି ସ୍ୱର୍ଗର ସଂଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି କବି। କାରଣ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ପ୍ରେମ ମନ ସର୍ବସ୍ୱ, ଦେହ ସର୍ବସ୍ୱ କି ନାରୀ ସର୍ବସ୍ୱ ନୁହେଁ; ଏହା ଅନିୟମ ଓ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ମୁଖ୍ୟ ଚେତନାରୁ ଦୋଳାୟିତ ତଥା ନୈସର୍ଗିକ ଆନନ୍ଦର ଉପାସନା କରିବାର ମୁକ୍ତ ମାଧ୍ୟମ। ତେଣୁ ପ୍ରେମ ହିଁ ପାଲଟିଛି କବି ମନର, ପ୍ରାର୍ଥନାଗୃହ କବିଙ୍କ ପାଇଁ 'ନିର୍ବାଣ' ଓ 'ସନ୍ନ୍ୟାସ' ଅପେକ୍ଷା ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରେମ ହିଁ ପାଲଟିଯାଏ ଜ୍ଞାନସିଦ୍ଧିର ମାର୍ଗ। ସବୁ ସାଧାରଣ ପାଲଟି ଯାଇଛି ଅସାଧାରଣରେ। କବିସତ୍ତା ତେଣୁ 'ନୈବେଦ୍ୟ' କବିତାରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି –

"ସେ ପ୍ରେମର ନୈବେଦ୍ୟରେ ପାଣି ଛଡେଇ ଦେଲେ
ଅନ୍ନ ହେବ କୈବଲ୍ୟର ଆନନ୍ଦ
ପୁଷ୍ପ ହେବ ବସୁଧାର ନିର୍ଯ୍ୟାସ
ଚନ୍ଦନ ହେବ ତୋର ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ।"

ତେଣୁ କବିସତ୍ତା ଜୀବନକୁ ପାଣି ଛଡେଇ ଆତ୍ମବିକାଶରେ, ପ୍ରେମର, ନୈବେଦ୍ୟ ବାଢ଼ିବାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି। ଯେଉଁ ନୈବେଦ୍ୟ,

ଅଶ୍ରୁକୁ ଅମୃତରେ ପରିଣତ କରିଦେବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ରଖେ। ସେହି ପ୍ରୀତିମନ୍ତ୍ର ହିଁ କବିଙ୍କ କବିସତ୍ତାର ଦିବ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତିର ମାଧ୍ୟମ ପାଲଟିଛି। 'ଶବ୍ଦ ଏକା ଏକା ଏକତ୍ର', 'ଅଣ ଅକ୍ଷର', 'ସୂକ୍ତ ଶତକ', 'ସନ୍ଧ୍ୟା ଦର୍ଶନ' ଆଦି ବହୁ କବିତା, ଏ ଭାବଦ୍ୱାରା ବିଜଡ଼ିତ। ଯେଉଁଥିରେ କବିଙ୍କ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ନିଷ୍ଠା ଓ ସମର୍ପିତ ସତ୍ତାର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି।

ଅସ୍ଥିର ଜୀବନରେ ନାନା ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତକୁ ସାମ୍ନା କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାର ଅସନ୍ତୋଷର ଅବସାନ ନଥାଏ। ବ୍ୟାକୁଳ ବେଦନାକୁ କିନ୍ତୁ ଆଶ୍ୱାସନାରେ ଭରିଦିଏ ଦିବ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଲୋକ। ଅହଂ ସର୍ବସ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାର ବ୍ୟାକୁଳିତ ମନ ଶେଷକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରେ ସେ କେବଳ ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ର। ଅଦୃଷ୍ଟର ଇସାରାରେ ସେ କେବଳ କଣ୍ଢେଇ ନାଚ କରୁଥାଏ। ତେଣୁ ଉତ୍ତରିତ ଚେତନାରେ କବିସତ୍ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅସନ୍ତୋଷ ପାଲଟିଯାଏ ଦିବ୍ୟ ଅସନ୍ତୋଷରେ। ଦୁଃଖ-ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ଦେଖିବାର ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ବଦଳିଯାଏ। ଅସନ୍ତୋଷ, ସ୍ୱେଦ, ରକ୍ତ ଲୋତକକୁ ଦିବ୍ୟ ଜୀବନ ରସରେ ବଦଳେଇ ଦେବା ପାଇଁ କବିସତ୍ତା ପ୍ରୟାସୀ। ତେଣୁ 'ଦିବ୍ୟ ଅସନ୍ତୋଷ' କବିତା ସଙ୍କଳନରେ କବି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି – 'ଆତ୍ମୀୟତାରେ ତରଳିଯିବ ଦୁଃଖ, ଭାସିଯିବ ପାଚେରି / ଦେହରେ ଦିଶିବ ଜଗତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ / ମନରେ, ସମାଧି ନେବେ / ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ପ୍ରତି ଅନୁଭବ / ମହକ ପ୍ରସରିଯିବ ଦୁଃଖର ଇଶାରରେ / ଚେଇଁବାକୁ ନୀଳ ନିଶୀଥରେ।" (ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରହରୀ, ପୃ. ୫୩୨)। କବି ଉପଲବ୍ଧି କରଛନ୍ତି ଆତ୍ମୀୟତାରେ ହିଁ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ତରଳି ଯିବ। ଦିବ୍ୟ ଅସନ୍ତୋଷ ହିଁ ଜୀବନଯାନ ଚଳାଇବାର ପ୍ରକୃତ ଇନ୍ଧନ ପାଲଟିଯାଏ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ସେ। ଏହା ହିଁ ତ ଆଧ୍ୟତ୍ମିକତା। ଏକ ଉତ୍ତରିତ ଚେତନାର ପରିଚାୟକ।

ଉତ୍ତରିତ ଚେତନାରେ କବିସତ୍ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ମଧ୍ୟ ସକାରାତ୍ମକ ପାଲଟିଯାଏ। ମୃତ୍ୟୁ ସଚେତନତା ପାଲଟିଛି କବିସତ୍ତାଙ୍କ ଆଧାତ୍ମିକ ଉତ୍ତରଣର ସୋପାନ। ମୃତ୍ୟୁ ଭୟରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଯାଇ ମୃତ୍ୟୁରେ 'ଅମୃତତ୍ୱ'କୁ ସଂଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି କବିସତ୍ତା। ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନାନୁସାରେ ମୃତ୍ୟୁ ଦେହର ବିନାଶ ନୁହେଁ; 'ଆତ୍ମାର ମୁକ୍ତି'- 'ମୃତ୍ୟୁର୍ମାଂ ଅମୃତଂ ଗମୟ' ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କବିସତ୍ତା। ତେଣୁ ମୃତ୍ୟୁ କବି ଚେତନାକୁ ବିଚଳିତ କରି ନାହିଁ, ବରଂ ସବୁ ଦ୍ୱାର ଖୋଲା କରି ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ଅହୋରାତ୍ର ଅପେକ୍ଷାରତ କବିସତ୍ତା। ମୃତ୍ୟୁ ପାଇଁ ନିରାଶ ନହୋଇ ନିଜର ଦେହକୁ ଫୁଲ ଚାଙ୍ଗୁଡ଼ିରେ ବୁହା ହୋଇ ଯାଉଥିବାର ଅନୁଭବ କରନ୍ତି କବିସତ୍ତା। ମୃତ୍ୟୁକୁ ଜୀବନର ଏକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଭାବରେ ସେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି। କବି ଏହି ଭାବକୁ ଏହିପରି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି –

"କହିବାକୁ ନ ଥିବ / କାହାକୁ କିଛି ନା କାହାରି କିଛି
ଉଠି ଚାଲିଯିବ ଶେଷ ପାହାଚକୁ
ମହମବତି ହୋଇ ଲିଭିଯିବାକୁ
ଧୂଆଁର ସିଡ଼ି ଦେଇ / ଓହ୍ଲେଇ ଆସିବ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ।"(ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ)

ରୂପାନ୍ତରିତ ଚେତନାରେ କବିସତ୍ତାଙ୍କ ପାଇଁ କୋକେଇ, କୁକୁର, ପରିବା ଟୋକେଇ, ମାଛ, ମନ୍ଦିର ଯାତ୍ରା ବା ମେଳା, ସିନେମାରୁ ଫେରୁଥିବା ଥଣ୍ଡା ମୁହଁ କିମ୍ବା ଭୋଟ ଦେଇ ଫେରୁଥିବା ତୁଷ୍ଟ ନାଗରିକ ସବୁ ସମାନ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ। ମୃତ୍ୟୁ ଭୟରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଯାଇ ସାରିଥିବା କବି ଚେତନାକୁ ସାଂସାରିକ ଅଳିକତା ପ୍ରଲୋଭିତ କରି ନାହିଁ। ବରଂ ସେହି ପରମ ସତ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ନିଜର ମୂଳ ଉତ୍ସ ଆଡକୁ ଧାବିତ ହୋଇଛି ତାଙ୍କ ଚେତନା। ସେଇ ଦିବ୍ୟ ଆଲୋକର ସ୍ପର୍ଶରେ, ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିବା କବିସତ୍ତା ତେଣୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି –

"ମୁଁ ଆଉ ମୁଁ ନୁହେଁ
ମୁଁ ତା'ର ସୃଜନର ଅନ୍ତରାଳେ ମିଶିଥାଏ
ସୁଷୁପ୍ତିର ଅଧେ ମାତ୍ର ଅନ୍ଧାରରେ
ସ୍ମରଣର ଶୁଭ୍ରବିନ୍ଦୁ।"(ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର, ପୃ. ୩୮୫)

ସବୁ ଶୂନ୍ୟତାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତ କରିବା ଲକ୍ଷରେ ଅଗ୍ରସର କବିସତ୍ତା। 'ପୁନର୍ଜନ୍ମ' 'ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର', 'ନା ଜନ୍ମ ନା ମୃତ୍ୟୁ', 'ରାମରାଜ୍ୟ', 'ଲାଲ କଢ଼ର ତପସ୍ୟା', 'ନାଟକୀୟ', 'କାଠିକୁଟାର ସ୍ୱର୍ଗ' ଆଦି ଅନେକ କବିତାରେ ଆମେ କବିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁବୋଧରୁ ଆଧାତ୍ମବୋଧ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିବା।

କବି ହରିହରଙ୍କ ଆଧାତ୍ମିକତାର ସ୍ରୋତ ସେହି ଚତୁର୍ଦ୍ଧା-ମୁରତି। ତେଣୁ ପ୍ରୀତିମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଆତ୍ମସମର୍ପଣରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଶୂନ୍ୟଦେହୀଙ୍କୁ ସେହି ବିଗ୍ରହରେ ସେ ଖୋଜି ପାରିଛନ୍ତି। ସେହି ଦର୍ପଣରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭବ ପାଲଟିଛି ସାର୍ବିକରେ। ଦିବ୍ୟ ଡୋରର ଆକର୍ଷଣରେ ସେ ଧାବିତ। କେବେ ଆନନ୍ଦର ବେଦନାର, ବିନ୍ଦୁଟିଏ ତ କେବେ ଆନନ୍ଦ ବଜାରର କୈବଲ୍ୟ କଣିକାଟିଏ ବୋଲି କବି ଅନୁଭବ କରି ସେହି ଦିବ୍ୟଚେତନାକୁ ଆବାହନ କରିଛନ୍ତି କବି ହରିହର। ଯେଉଁ ବିଗ୍ରହରେ ଅଛି ବିଶ୍ୱଆତ୍ମାର ପ୍ରତିଫଳନ ଓ ତାଙ୍କ ସହ ଏକାକାର ହୋଇଯିବାକୁ କବିସତ୍ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଶତତ ବ୍ୟାକୁଳ। ତେଣୁ ସେ କରିଛନ୍ତି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ବନ୍ଦନା। ଯେଉଁଠାରେ ଯାତ୍ରୀ ଓ ଯାତ୍ରା ସବୁ ଏକାକାର ହୋଇଯାଏ। ତେଣୁ କବିସତ୍ତା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି –

"ତମେ ହିଁ ବଡ଼ଚାଲ ପ୍ରଭୁ ଜଣରୁ ଗଣରେ / ସେ କ୍ଷେତ୍ର ପାଖେଇ ଗଲେ ସବୁବେଳେ ଲାଗେ / ତମେ ହିଁ ପାଖେଇ ଆସ ଘୂରି ଘୂରି / ସତେ ଅବା ନୀଳଚକ୍ର ଡାକି ଡାକି ଆସେ / ତେଜମୟ, ଦିଗନ୍ତର କୋଳାହଳ ସାଙ୍ଗେ / ଯାତ୍ରୀ ମିଶେ ... ଯାତ୍ରା ମିଶେ।" (ଚାହାଣୀ ମଣ୍ଡପ, ପୃ. ୨୨୯)

ଦିବ୍ୟ ଚେତନାର ସ୍ପର୍ଶରେ ସବୁକିଛି ଜଗନ୍ନାଥମୟ ପାଲଟିଯାଏ କବିଙ୍କ ପାଇଁ। ଦେହ ଓ ଦେହାତୀତ ଭିତରେ ଏକ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଅନୁଭୂତିର କ୍ଷେତ୍ର ହିଁ କବିଙ୍କ ସନ୍ଧାନ କ୍ଷେତ୍ର। କବିଙ୍କ

ଭିତରେ ସମଗ୍ର ପ୍ରକୃତି ସେହି ଶୂନ୍ୟପୁରୁଷ, ସହିତ ଲୁଚକାଳି ଖେଳି କାବ୍ୟରସରେ ନିମଜ୍ଜିତ। ଆନନ୍ଦର ମହାସଙ୍ଗୀତକୁ କବିତାରେ ପ୍ରକାଶ କରି, ସେଇ ଚିରନ୍ତନ ଉତ୍ସ ପାଖରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପି ଦେଇଛନ୍ତି କବି।

ଶେଷରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଏକ ଆତ୍ମିକ ଅନୁଭବ ଉପରେ, ଆଧାରିତ କବି ହରିହର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟଜଗତ। କବି ତାଙ୍କ କବିତାରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ତରରୁ ସାମୂହିକ ସ୍ତର ଭିତରେ ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କରିବାର ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକୁ ଭାବାବେଗରେ ସମୃଦ୍ଧ କରାଇଛନ୍ତି। କବିତାରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଆସ୍ପୃହା ତଥା ନୈତିକତାର ଆଦର୍ଶ ଫୁଟାଇବାରେ କବି ଶତତ ଚେଷ୍ଟିତ। ମୁଖ୍ୟତଃ ଭାବର ସମୁଦ୍ର ଦେଇ ସେହି ମହାଭାବକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାରେ କବିସତ୍ତା ପ୍ରୟାସୀ। ଯାହାଙ୍କ କାବ୍ୟିକ ଚେତନା ଶୂନ୍ୟରୁ ମହାଶୂନ୍ୟ, ପୂର୍ଣ୍ଣତାରୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ତଥା ଆଲୋକରୁ ଦିବ୍ୟାଲୋକ ଆଡକୁ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

- ମିଶ୍ର, ହରିହର, ହରିହର ମିଶ୍ରଙ୍କ କବିତା ୧୦୦୧, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, କାହାଣୀ, କଲ୍ୟାଣୀ ନଗର, କଟକ, ୨୦୧୪।
- ଶତପଥୀ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ, କବିତା ସେତୁ, ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ, ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ, ୨୦୦୯।
- ଦାସ, ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ, ଚିଦ୍‌ବିସ୍ତାର, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ, ମିତା ବୁକ୍ସ କଟକ, ୨୦୦୧।
- ସାହୁ, ପ୍ର. ବାସୁଦେବ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ, ୨୦୧୭।

❖ ❖ ❖